

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 28 november 2025

Mål nr
B 4100-24

PARTER

Klagande

S.C.

Ombud och offentlig försvarare: Advokat M.M.

Motparter

1. Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

2. A.M.

3. E.N.

2 och 3: företrädare av åklagaren

SAKEN

Ofredande m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom 2024-04-29 i mål B 1231-24

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens domslut endast på det sättet att påföljden bestäms till 50 dagsböter om 50 kr.

M.M. ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av S.C. i Högsta domstolen med 21 723 kr. Av beloppet avser 16 653 kr arbete, 725 kr tidsspillan och 4 345 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för denna kostnad.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

Sekretessbestämmelsen i 35 kap. 13 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) ska fortsätta att vara tillämplig på uppgifter som har lagts fram vid Högsta domstolens förhandling inom stängda dörrar.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

S.C. har yrkat att Högsta domstolen ska ogilla åtalet och skadeståndsanspråket eller i vart fall lindra påföljden och sätta ned skadeståndet till målsägandena.

Riksåklagaren har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. S.C. åtalades för tre fall av ofredande som bestått i att han

- den 17 mars 2023 uppehöll sig utanför A.M.s arbetsplats och följde efter henne hem (åtalspunkt 1),
- den 5 maj 2023 ringde ett stort antal telefonsamtal till A.M. samt skickade flera textmeddelanden till henne, trots att det gjorts tydligt för honom att hon inte ville ha kontakt med honom (åtalspunkt 2) samt
- den 5 maj 2023 ringde ett mycket stort antal telefonsamtal samt skickade två textmeddelanden till E.N., som är A.M.s mamma, trots att det gjorts tydligt för honom att hon inte ville ha kontakt med honom (åtalspunkt 3).

2. Tingsrätten dömde S.C. för tre fall av ofredande och bestämde påföljden till villkorlig dom i förening med 30 dagsböter. Tingsrätten beslutade också att S.C. skulle betala skadestånd till A.M. med 10 000 kr och till E.N. med 6 000 kr, i båda fallen som ersättning för kränkning.

3. Hovrätten har fastställt tingsrättens domslut.

4. S.C. fick 2004 diagnoserna autism och lindrig, alternativt medelsvår, utvecklingsstörning. Under handläggningen i Högsta domstolen har det inhämtats ett läkarintyg enligt 7 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. Enligt intyget agerade S.C. vid tiden för gärningarna utifrån ett ”autistiskt personlighetsfungerande med rigiditet i tankesätt, misstolkningar av omgivningen och svårigheter i den medmänskliga kommunikationen”. S.C. uppvisade vid undersökningen omfattande svårigheter gällande kommunikation och bristande kognitiva funktioner. Den ansvarige läkaren bedömde att S.C. såväl vid gärningarna som vid undersökningen led av en allvarlig psykisk störning.

Frågorna i målet

5. Frågorna i målet är framför allt om S.C.s psykiska tillstånd påverkar bedömningen av skuldfrågan och, för det fall han döms för ofredande, om tillståndet påverkar straffvärdet eller skadeståndsskyldigheten.

Ofredande

6. Den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande döms, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt, för ofredande till böter eller fängelse i högst ett år (4 kap. 7 § brottsbalken).

7. Ansvar för ofredande förutsätter att gärningen har begåtts med uppsåt.

8. För att någon ska ha uppsåt krävs till att börja med att personen uppfyller det s.k. medvetenhetskravet, vilket innebär att personen måste vara i tillräcklig grad medveten om att han eller hon utför ett visst handlande samt ha ett visst mått av basal grundförståelse av det sammanhang och den omgivning där gärningen företas. Bristande uppsåt till följd av att detta krav inte är uppfyllt aktualiseras endast i ett fåtal fall och bara för en begränsad del av de allvarligt psykiskt störda lagöverträdare som träffas av det absoluta fängelseförbudet i 30 kap. 6 § andra stycket. (Se ”Vanföreställningen” NJA 2020 s. 169 p. 15 och 16.)

9. Om kravet på medvetenhet är uppfyllt krävs för ansvar för ofredande att gärningsmannens uppsåt täcker de faktiska omständigheter som domstolen lägger till grund för bedömningen att handlingen innebär ett fysiskt antastande, störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande. Vidare krävs att uppsåtet täcker de omständigheter som gör att denna handling bedöms vara ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt.

10. I vissa speciella situationer – där det annars är tillräckligt att uppsåtet täcker de faktiska omständigheterna – har det ansetts att det därutöver behöver prövas om gärningsmannen också har en viss uppfattning om vad dessa omständigheter innebär (jfr ”15 000 kr” NJA 2020 s. 545 som avser penningtvättsbrott). Det ställningstagandet bygger på att uppsåt till de faktiska omständigheterna, till exempel att vissa helt vardagliga transaktioner har genomförts, ibland inte behöver innebära att gärningsmannen alls förstått de risker som är förknippade med gärningen.

11. Vid ofredandebrott måste emellertid uppsåt till de faktiska omständigheter som domstolen lägger till grund för sin bedömning regelmässigt anses vara tillräckligt för ansvar.

Straffrättsvillfarelse

12. En gärning som någon begår i villfarelse rörande dess tillåtlighet (straffrättsvillfarelse) ska inte medföra ansvar om villfarelsen på grund av att fel förekommit vid kungörandet av den straffrättsliga bestämmelsen eller av annan orsak var uppenbart ursäktlig (24 kap. 9 § brottsbalken).

13. En straffrättsvillfarelse kan vara uppenbart ursäktlig framför allt när det har förekommit fel vid kungörandet och i några andra – i viss mån likartade – situationer som omtalas i förarbetena (jfr lagtexten och prop. 1993/94:130 s. 57 ff. och 73 f.).

14. Bestämmelsen är visserligen utformad på ett sätt som innebär att ursäktligheten inte är direkt knuten till sådana typsituationer; som framgår av lagtexten är det avgörande huruvida villfarelsen av någon orsak är uppenbart ursäktlig. För att bestämmelsen ska kunna leda till ansvarsfrihet i andra fall än de som lagstiftningen bygger på måste det emellertid normalt vara fråga om situationer som ligger nära dessa typfall och om enskilda fall som är mycket särpräglade (jfr NJA 2012 s. 564 p. 17 och 18).

Straffvärdebedömningen

Allmänt om straffvärde

15. Vid bedömningen av straffvärdet ska, inom den ram som sätts av den tillämpliga straffskalan, beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen har inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. (Se 29 kap. 1 § brottsbalken.)

16. Straffvärdebedömningen tar i regel sin utgångspunkt i en värdering av den typ av skada och fara som aktualiseras vid brottet (t.ex. graden av smärta och kroppsskada vid misshandel eller graden av fridskränkning vid ofredande).

Förmildrande omständigheter

17. Vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, ska det särskilt beaktas vissa försvårande och förmildrande omständigheter (se 29 kap. 2 och 3 §§). De omständigheter som där nämns ryms i den allmänna definitionen av straffvärde som anges i 29 kap. 1 §, men det har ansetts att de bör lyftas fram särskilt.

18. Som förmildrande omständigheter vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas bland annat om den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande (se 29 kap. 3 § första stycket 2). Det ska också beaktas om den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga (se 29 kap. 3 §

första stycket 3). Även det förhållandet att gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap. ska beaktas som en förmildrande omständighet (se 29 kap. 3 § första stycket 5).

19. Vad gäller tillämpningen av 29 kap. 3 § framgår av praxis att det finns skäl för en relativt generös tillämpning och att hänsyn ska tas inte bara till uttryckligen angivna omständigheter. Vid tillämpningen av 29 kap. 3 § första stycket 2 har det ansetts finnas utrymme för att tillämpa bestämmelsen i situationer då en psykisk störning har påverkat gärningsmannens beteende på ett påtagligt sätt även om det inte omedelbart går att hänföra denna påverkan till en bristande förmåga att kontrollera sitt handlande. (Se ”Vildvittra” NJA 2012 s. 247 p. 18 och 19 samt ”Crafoords väg” NJA 2013 s. 1090 p. 3.)

Skadestånd för kränkning

20. Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar ett angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär (2 kap. 3 § skadeståndslagen).

21. Skadeståndsskyldigheten enligt den bestämmelsen och vissa andra bestämmelser kan påverkas av om skadan vållats under påverkan av en allvarlig psykisk störning eller av någon annan psykisk störning som inte är självförvållad och tillfällig. Skadan ska då ersättas i den utsträckning det är skäligt med hänsyn till skadevållarens sinnestillstånd, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter (se 2 kap. 5 §). Bestämmelsen ska tillämpas med viss restriktivitet. När någon drabbas av en mer begränsad skadeståndsskyldighet avseende kränkning vid mindre allvarliga brott finns det normalt inte skäl att tillämpa bestämmelsen.

Bedömningen i detta fall

22. Utredningen visar att S.C. har utfört de gärningar han har åtalats för. I samtliga fall är det fråga om gärningar som inneburit att han utsatt målsägandena för störande kontakter som varit ägnade att kränka deras frid på ett kännbart sätt.

23. Även om S.C., utifrån vad som framkommit om hans psykiska tillstånd, måste bedömas ha en bristande förmåga att tolka sin omgivning och kommunicera med andra är hans tillstånd inte sådant att han inte uppfyller det s.k. medvetenhetskravet (jfr p. 8).

24. S.C. har vidare begått ofredandegärningarna uppsåtligen och han har haft uppsåt till de faktiska omständigheterna kring dessa (jfr p. 9). Det finns inte anledning att uppställa högre krav än så för att sådant uppsåt som krävs för ofredande ska anses föreligga (jfr p. 11). Det är emellertid tydligt att S.C. inte fullt ut förstått hur oroande, eller rent av skrämmande, hans handlande har varit för de båda målsägandena.

25. Det framgår av utredningen att S.C. inte har förstått att det han gjorde är straffbart. Denna villfarelse ska bedömas enligt 24 kap. 9 § brottsbalken. Villfarelsen kan – även om man beaktar S.C.s funktionsnedsättningar – inte anses vara uppenbart ursäktlig (jfr p. 14).

26. Straffvärdet för var och en av gärningarna ligger på bötesnivå. Om det inte förelegat några förmildrande omständigheter att ta hänsyn till vid straffvärdebedömningen skulle straffvärdet för den samlade brottsligheten ha legat någonstans kring eller strax över övergången mellan böter och fängelse. Vid bedömningen av gärningarnas straffvärde måste emellertid beaktas dels S.C.s funktionsnedsättningar och att han till följd av dessa inte fullt ut har förstått hur hans handlande påverkat andra, dels att han varit i

straffrättsvillfarelse utan att vara fri från ansvar (jfr p. 18). Straffvärdet för gärningarna ligger därför klart lägre än vad de annars hade gjort och får anses motsvara 50 dagsböter.

27. När det gäller skadeståndet ansluter sig Högsta domstolen till hovrättens bedömning (jfr p. 21).

28. Hovrättens domslut ska således ändras endast beträffande påföljden.

I avgörandet har deltagit justitieråden Stefan Johansson, Agneta Bäcklund, Petter Asp (referent), Eric M. Runesson och Erik Sjöman. Föredragande har varit justitiesekreteraren Erika Hed.